

Şəhidlik, azadlığa aparan yol (Mənəvi və fiqhi araşdırma)

Abstrakt

Hər bir millətdə və dində mənə baxımından biri – birinə oxşayan kəlmələr var. Misal üçün düzgünlük, alim, filosof, qəhrəman, tələbə və sair. Təbii ki, bu kəlmələr deyil, ona sahib olanların (yəni alim insan, qəhrəman insan) əzəmət və müqəddəsliyini bildirir.

İslamda “müqəddəs” deyilən bir lüğət vardır. Müqəddəs sözü lüğətdə, toxunulmaz deməkdir. İslamdan azacıq məlumatı olan şəxs hiss edir ki, bu kəlmənin bir vəziyyəti vardır ki, sanki insanı öz əhatəsinə alıb. O kəlmə “Şəhid” kəlməsidir. Bu kəlmə bütün millətlərdə müqəddəsliyi və əzəməti ilə seçilir. İnsanların əksəriyyəti alim, tələbə, filosof ola bilər. Amma şəhidlik hamıya nəsis olmur. İslam baxımından düzgün əqidəsinin və torpağının qorunması yolunda canını verən, insanlığın uca pilləsinə yetişmiş olur.

Açar kəlmələr: şəhid, mənəvi, azadlıq, din, vətən

Şəhid müqəddəsliyinin mənşəyi

Şəhadət öz müqəddəsliyini haradan almışdır? Təbiidir ki, şəhadət ölümə müqəddəsləşmir. Çox ölümlər vardır ki, fəxr olunası deyillər. Bilirik ki, insan ölümünün növləri vardır.

1) Təbii ölüm. İnsan öz təbii hayatını yaşayır və təbii olaraq ölür. Bu növ ölüm, adətən adi qələmə verilir. Nə fəxr ediləsidir nə də utanc verici. Hətta elədə təəssüf ediləsi olmur.

¹ - İslam Araşdırmaları fakültəsinin məzunu, İslam Araşdırmaları institutu, Əl-Mustafa Beynəlxalq Virtual Universiteti, Qum, İran.

2)Səbəb ölümü. Xəstəlik, qəza hadisəsi, zəlzələ, sel nəticəsində yaranan ölüm. Bu cür ölümlərdə nə fəxr ediləsidir nədə utanc verici. Amma təəssüf ediləsidir.

3)Cinayət ölümü. Bir nəfər cinayət işlədərək bilərəkdən digərinin hayatına son qoyur. Halbuki ölən günahsız idi. Bu barədə çox məlumatlar var. Misal üçün bir kişiyyə bir qadın yox cavabı verirsə, onu öldürür. Yaxud keçmiş ərinin ikinci dəfə ailə qurmasına dözməyən qadın, onu öldürür. Belə cinayətlərdə cinayətkar qınanır. Bu ölüm təəssüf edilir amma fəxr ediləsi deyil. Çünki ölən heç bir müdaxiləsi olmamışdır.

4)İntihar. Çıxış yolu kimi bu yolu seçənlər, yanıqlıqlar. Bū cür ölüm pisdir. Allah bu yolu bəyənmir. Ən pis ölümlərdən biridir. Bilərəkdən qəza şəraiti yaradaraq avtomobil qəzasında ölənlərdə, bu sinifə aiddir.

5)Şəhadət. İnsan öz insanlıq və müqəddəs hədəfinin qorunması üçün, bu yolu seçir. Şəhadət özü - özlüyündə iki hissəyə ayrılır. Biri budur ki, insan Allah yolunda və müqəddəs hədəfi yolunda canından keçir. İkincisi isə, məlumatlı yəni məsələyə agah formada atılan addımdır. Adətən şəhadətdə cinayətdə var. Yəni müqəddəs hədəf yolunda ölmək baxımından şəhadət sayılır amma kimisə öldürmək baxımından cinayət. Şəhadət, ixtiyar, agahlıq və müqəddəs hədəf üzündən baş verərsə, düzgündür. Fəxrəddici, alqışa layiq və qəhrəmanlıq nişanəsidir. Ölümlər içərisində yalnız bu ölüm o biri ölümlərdən daha üstündür. Deməli, şəhadətin müqəddəsliyi öz hədəfinin yolunda məsələyə agah olan halda fəda etməkdən mənşələnib. İnsan Allahdan ölüm dilyə bilməz. Şəhiddən başqa.

Şəhidin haqqa qovuşması

Allah müqəddəs kitabı Qurani – Kərimdə, şəhidlərin həqiqətdə ölmədiyini, onların diri olduqlarını və Allah yanında ruziləndiklərini buyurur. (Alimran surəsi ayə 169)

İslamda bir şəxsin yüksək məqam sahibi olmasını bildirməkdən ötrü deyərlər, filankəsin məqamı filan şəhid məqamı kimidir. Və ya mükafatı, filan şəhidin mükafatı kimidir. Misal üçün deyərlər, cəmiyyətinə xeyir vermək məqsədi ilə elm ardınca gedən orada ölərsə, şəhiddir. Elm tələb edənə bu adı vermək, əslində şəhidliyin üstünlüyünə bir daha sübutdur.

Həmçinin öz ailəsinin təminatı üçün başqa ölkə və şəhərə gedən şəxs o yolda ölsə, ona da şəhid deyirlər. İki – üç nəfərdən təşkil olunmuş ailənin təminatı yolunda ölmək o qədər əhəmiyyətli addımdır ki, hətta ona şəhid deyirik. Deməli milyonlarla əhalisi olan bir ölkənin qorunmasında canını verən şəxs, ailəsinin təminatı yolunda canını verən o şəxsdən, daha yüksək insani pilləyə malikdir.

Şəhidin haqqı

Bəşərə hər növ xidmət edən şəxs, bəşərin boynunda haqqı vardır. Heç fərq etməz ki, istər elm öyrətsin, sənət öyrətsin və ya istər nə isə kəşf etsin. Amma heç kim şəhidin haqqı kimi bəşəriyyətə haqq üstünlüyü yoxdur. Şəhidin bəşərə olan haqqı, digər sahə sahiblərinin haqqından daha yüksəkdir. Çünki bunlar hamısı şəhidin onlara bəxş etdiyi azadlığın sayəsində rahat iş görürlər. Amma şəhidlər onların sayəsində şəhidliyə nail olurlar. Alim öz elmində, filosof öz fəlsəfəsində, ixtiracı öz ixtirasında azad, əlverişli mühit və makana ehtiyacları vardır. O azadlığı onlara bəxş edən şəhidlərdir. Şəhid öz canından keçməyi ilə, bədəninin yanması ilə, diri – diri torpağa basdırılması ilə, bəşəriyyətə əlverişli həyat verir. Şəhid, şam kimidir. Şam ətrafına işıq saçması ilə, işlərimizi qaydasına salmaqda, derslərimizi oxumaqda bizə kömək edir. Amma şam özü yanıb, yox olur. Şəhid də həmçinin. İnsanlar rahat və azad yaşasınlar deyər canlarından keçirlər. Onlar şam kimi yandılar, amma bəşərə azadlıq işığı verdilər. Əgər bu qaranlıq qalsaydı, heç bir dəzgah işləyə bilməzdi, nə elmdə və nə kəşflərdə heç bir irəlləyiş ola bilməzdi. Şəhid kəlməsi, şəhid pilləsi hər kəlmədən müqəddəs, hər pillədən yüksəkdir.

Şəhidin bədəni

İslam hikmətli bir dindir. Heç bir qanunu yersiz deyil. Qanunlarından biri budur ki, bir müsəlman dünyasını dəyişərsə, ona meyyit quslu verilsin, kəfənə bükülsün, meyyit namazı qılınsın və sonda dəfn olunsun. Bunların hər birinin fəlsəfəsi və sirri vardır. Amma bu qanunun bir istisnası vardır. Yəni bir halda bu qanun tətbiq olunmaz. O istisna, şəhiddir. Şəhidə yalnız meyyit namazı qılınar və dəfn olunar. Onu nə yuyarlar, nə də əynindən döyüş libasını çıxarırlar. Bu istisna özü bir rəmzdir. Mənası budur ki, şəhidin bədəni və ruhu o qədər təmizdir ki,

sanki gözəllik və təmizlik onun bədənində, qanına və hətta libasına hopubdur.

Şəhidin bədənini şərəfli cəsəddir. Çünki şəhidliyi ilə yuyulmasına ehtiyac duyulmur. Şəhidin libasında şərəfli libasdır. Çünki şəhidliyi ilə kəfəyə ehtiyac duyulmur. Dünyanın ən şərəfli libası, şəhid libasıdır. İnsanlar bahalı və şahşöhrətli libaslar üçün nə qədər pul xərcləməli olurlar. Amma o insanlar dünyalarını dəyişərkən, İslam dininə əsasən onlara toxunmaq olmaz. Toxunsan, gərək qusl alasan. Həmin insanın bədənində yuyulmayana qədər, insan sağlamlığına mənfi təsir bağışlayan mikroblar olur. Dünya malı arxası ilə gedənlərin sonunu və şəhidin sonunu müqayisə etmək, təsəvvür olunmazdır. Damla ilə dəryanı müqasibə etmək qədər mümkünsüzdür. Şəhid yuyulmadan təmizdir. Əgər şəhid döyüş meydanında can tapşırırsa, onu həmin libasda və həmin qanla dəfn edirlər. Qusl onun qanı, kəfəni onun libası olsun. Su təmiz olmayan bir şeyi təmiz edir. Şəhidin qanı suya çəkilmədən təmizdir. Şəhidin qanı sudan üstündür.

Şəhidin məsuliyyəti

Pasifist – Bu Xristianlıqda bir ideologiyadır. Yəni biri sənə üzünə sille vurarsa, çevir o birinə də vursun. Bir növ insan həddindən artıq güzəşt və əvəfli olmağa dəvət edilir. Amma bu insan ağılında qəbul olunması bir şey deyil. İnsanlıq ümumi olaraq iki şeyin üzərində qurulub. Biri nə haqq kəs, biri də haqqını kəsməsinlər. Haqqını kəsənlərə qarşı susmaq, onlarla o zülmə və haqsızlığa razı olmaq deməkdir. Bu da qiyamət günündə onlarla birgə əzab çəkməklə nəticələnəcək. Gərək hər bir insan bacardığı səviyyədə öz etirazını bildirsən. Desək ki, Allah işini Allaha, bəndə işini bəndənin öhdəsinə qoyaq, bu düzgün olmayacaq. Çünki şəhidin döyüşə getməsinə səbəb, ictimai məsuliyyətini hiss etməsidir. Bu məsələni fərdi iş bilmək özü bir növ məsuliyyətdən qaçmaqdır. Nəticədə kimin düşmənlə vuruşması sual altında qalacaq. İnsan fətrətən haqsızlığa etiraz bildirən bir məxluq kimi yaradılıb. Hətta bu yolda canından və malından da keçir. Düşmən başqa məntəqədədirsə, öz diyarından çıxıb ora üz tutar. Bu insanın imanından xəbər verir. Buna cihad deyirlər.

Şəhidlik və İslam dini

İmam Əli (ə) buyurur: “Cənnət qapılarından biri, cihad qapısıdır. Allah onu müəyyən şəxslərin üzünə açıq qoyub”. Hamının üzünə açıq olmayan bu qapı, hamının döyüşçü ola bilməməsini bildirir. O qapı müəyyən şəxslərin üzünə açıqdır. Müəyyən şəxslər döyüşçü olmaq qabiliyyətindədirlər. Allah bu qapını xüsusi dostlarının üzünə açıq qoyub. Quranda cənnətin səkkiz qapıdan ibarət olması qeyd olunur. Bu qədər qapı nəyə lazımdır? Bəlkə, cəmiyyət çox olacaq? Bəlkə varlılarla kasıbların bölümlüdür? Bəlkə vəzifəliyələrin xüsusi yeri var? Xeyr. O dünya bu dünya kimi deyil. Hər cəhətdən fərqlənir. Bu insanların biri – birindən iman və əməl baxımından üstün olmalarına görədir. O dünyada təbəqə yoxdur, dərəcə vardır. İman və əməl çox olduqca, dərəcədə yüksəlir. Cihad, Allahdan qorxunun libasıdır. Özünü paxıllıqdan, lovğalıqdan uzaq etməlidir. Pislilikləri, əxlaqi çirkinlikləri insan özündən uzaq etməmiş, Allahdan qorxu yaranmaz. Allahdan qorxu olmasa, döyüşə qarşı məsuliyyət olmaz. Döyüşdən, mübarizədən boyun qaçırdığı üçün qiyamətdə Allaha nə cavab verəcəyindən və ya Allah qarşısında başı aşağı olmasından qorxur. Allah qarşısında başıdik və üzügülər olması üçün vuruşar. Deməli həqiqi döyüşçü Allahdan qorxanların birincisidir. Özündən pislilikləri uzaqlaşdıran amma döyüşməyəndən, bu şəhid üstündür. Çünki həm özünü daxili baxımdan təmizləyib, döyüşüb, qaçmayıb və bu yolda şəhid olub. Deməli cənnətdəki qapının biri şəhidlər üçündür. Döyüş ən güvənilişi qala və etibarlı zirehdir.

Şəhidlikdən imtina etmək

Əgər bir şəxs üzürsüz döyüşdən imtina edərsə, Allah ona zillət libasını geyindirər, malını yox edər, çətinliklərə düşər edər, onu xar edər. Döyüşdən imtina edən millət, başı aşağı olar. Təsəvvür etmədikləri bəlalara düşər olarlar. Ruhi və psixoloji pozğunluq olar. Öz uzaq görənliklərini əldən verərlər. Qəlbləri daşlaşar. Dövlət verdiyi maaşdan onu məhrum edər. Cəmiyyət tərəfindən qınanar və onu şəxs kimi hesab etməzlər. Ona insaf və güzəşt etməzlər. Həzrəti Muhəmməd (s) buyurub: “Xeyir və bərəkət qılıncda və qılıncın kölgəsinin altındadır. Allah mənim ardıcılarımı atların cilovu və nizələrin ucu ilə hörmətli etdi”. Veyl demişdir: Heç bir din İslam kimi millətini qüvvətə və gücə səsləmir. Həzrəti Muhəmməd (s) buyurub: “Döyüşməyən və buna heç önəmdə verməyən, imansız ölər”. Bu məsələ ilə hamının əslində kim olması bəlli olur. Həzrəti Muhəmməd (s) – dan soruşdular: Niyə qəbrdə

şəhiddən sorğu – sual olunmaz? Həzrəti Muhəmməd (s) buyurdu: “ O, artıq öz imtahanını qılınclar altında verib “. Yəni şəhid öz sədaqətini artıq göstərib. Ona görə də qəbrdə sual – cavaba ehtiyac yoxdur. Allah bir kasıbdan bir də şəhiddən sorğu – sual etməyə utanar.

Şəhidin şad olması

Döyüşdən öncə , döyüşçülərdə xüsusi ruhiyyənin olması gözə çarpır. Buna “şəhadət sevinci” deyirlər. Onlar, öz ölümlərinə sevinirlər. İmam Əli (ə) buyurub: “Ömrüm boyu yatadqa xəstə yatmaqda olsa, yüz zərbə almağımı üstün tutaram”. İslam tarixində görürük ki, Həzrəti Muhəmməd (s) İmam Əlinin (ə) ölümünün nə vaxt və necə olduğunu bildirir. İmam Əli (ə) buyurur: Ya Peyğəmbər, öz din və əqidəmdə möhkəm qaldığım üçün bu yolda öldürülməyimə niyə qəmgin olum?... . Bu insanlar şəhadət ümüdü ilə, yaşayırlar. Əgər bu ümüdü onlardan alsan, həyatlarında xeyir görməyəcəklər. Bu insanlar dünyaya gələndən ölmək – ölmək deyirlər. Hədəfləri yaşamalarının amalı yalnız ölüm şərbətini içmək fikri olanları necə bu yoldan ayırmaq olar?

Onların qəlbində yalnız bir istək olub. Mümkündür ki, Allah onlara bu şəhadəti ruzi olaraq versin? Mübarək ramazan ayının dualarında belə bir cümlə vardır: ” Allahım, mənə sənin yolunda ölməyi nəsim elə ”. Çox maraqlıdır. Bu şəhidlərin ölümə olan məhəbbəti, körpə uşağın ana südünə olan məhəbbətdən qat – qat çoxdur. Hətta Peyğəmbərin hüsuruna gəlib , deyərdilər: “Ey Allahın elçisi, Allahdan bizim üçün şəhid olmağı dua edin ”. Tarixdə, döyüşə birinci atılmaq üçün biri – biri ilə mübahisə edən hətta sona püşk atan ata – balanı, qardaş – qadaşı çox görürük.

Şəhid ata və oğul

Hicrətin 3 – cü ili yəni miladi tarixlə 625 – ci ildə İslamın Bədr adlı ilk müharibəsi baş verir. Ata və oğul hər ikisi döyüşə mən gedəcəyəm deyər, mübahisə edirlər. Ata deyir ki, sən cavansan. Peyğəmbərə daha çox lazımsan. Mən gedəcəyəm döyüşə. Oğul isə deyir: Xeyr, ata. Sən get evə yaşlı insanlara döyüşmək vacib deyil. Sonda püşk atdılar. Oğul döyüşə gedəsi olur və şəhadət şərbətini içir. Bir müddət sonra ata Peyğəmbərin hüsuruna gələrək, şəhid olmaq istədiyini və bunun üçün də dua

etmələrini istədi. Peyğəmbər dua etdi. Çox keçmədi ki, bir il sonra miladın 626 – cı ilində İslamın ikinci müharibəsi olan, Ühüd döyüşündə şəhid olur.

Bir ayağı axsaq olan yaşlı bir ata oğulları ilə birgə döyüşə getmək arzusunda olur. Oğulları sənə döyüş vacib deyil deyərək, onu bu fikirdən döndərmək istədilər. Heç bir xeyri olmamasını görən qardaşlar, sonda Peyğəmbərin hüzuruna gəlib, məsələni bildirdilər. Peyğəmbər, döyüş sənə vacib deyil deməsinə baxmayaraq yaşlı ata çox ısrar etdi. Peyğəmbər, sənə vacib də deyil, yasaqda deyil. Bunu eşidən yaşlı ata çox sevindi və axsaq ayağı ilə döyüşdü. Bir oğlu ona kömək etmək istəməsinə baxmayaraq, ata razılaşmadı. Nəhayət özü və bir oğlu o döyüşdə şəhid oldu.

Şəhidin məntiqi

Hər bir şəxsin və hər bir dəstənin danışığı vardır. Yəni təfəkkür tərzidir. Hər bir şəxsin qarşısında meyarlar vardır və o meyarlarla işləri barəsində qəzavət edir. Şəhidin özünə məxsus məntiqi vardır. Şəhidin məntiqini adi insanın məntiqi ilə ölçmək mümkün deyil. Şəhidi adi insanın yerinə qoymaq olmaz. Onun məntiqi yüksəkdir. Eşqlə dolu olan məntiq ölçülməz həddədir. Əgər iki məntiqi yanyana qoyub ölçsək, birinin məntiqi öz cəmiyyəti üçün ürək ağrısından, şəhidin məntiqi isə ilahi eşqlə dolu olduğu üçün nəinki öz cəmiyyətinə, hətta dünyaya əks səda salan bir nitq olacaq. Kərbəla hadisəsində İmam Hüseyn (ə) oğlu Həzrəti Əliəkbərdən ölümü necə görürsən deyə soruşduqda, belə cavab verir: “Baldan da şirin”. Onların danışığı mənfəətli və siyasidir. Onların nitqi, işıq verici və yandırıcıdır. Onların məntiqi bir cəmiyyəti cəhalət yuxusundan oyatmaq üçündür.

Bəli, Şəhid elə kəlmədir ki, onu əvəz edən münasib bir kəlmə yoxdur.

Şəhidin qanı

Şəhid nə edir? Şəhid nəinki düşmən qarşısında dayanır, ona zərbə endirir, zərbə alır. Əgər tək bu olsaydı, düşməndən aldığı zərbə nəticəsində itirdiyi qan hədərlər olardı. Xeyr, heç vaxt şəhidin qanı hədərlər olmur. Şəhidin qanı torpağa tökülmür. Şəhidin qanı yüzlərcə, minlərcə damla hətta qanlardan təşkil tapmış dəryaya çevrilir. Həzrəti

Muhəmməd (s) buyurmuşdur: “Allah yanında haqq üstündə axıdılan qandan üstün qan yoxdur”. Şəhadət, qanın simvoludur. Bu şəhidlərdirlər ki, bütün bədən və damarlarında olan qanları ilə azadlığa susamış milləti, sanki qanları ilə sirab edirlər. Zülmün və haqsızlığın tüğyan etdiyi bir zamanda, azadlıq çürümüş ağaca bənzər. Şəhidlər, öz qanları ilə o ağaca su verərək onu dirildib, cəmiyyətin ixtiyarına verirlər.

Şəhid və ibrət dərsi

Şəhidlər bu addımları ilə nəinki insanlara azadlıq bəxş edirlər, hətta cəmiyyətin qəlbində haqsızlığa nifrət, ölümdən qorxmamaq, sona qədər mübarizə etməyi cəmiyyətə dərs keçirlər. Şəhidlərin bu addımında dirilər üçün böyük bir ibrət dərsi vardır. Qəlblərində mübarizə hissi olmayan millətdə, mübarizə hissini oyadan, şəhidlərdir. Ona görə də hər bir ölkə və hər bir millət həmişə şəhidlərə ehtiyacı və borcludur. Şəhid, gecə vaxtı səhrada su axtarışında olan şəxsə bənzər. Susuz insan su quyusunu taparsa, necə sevinər? Sevincinin həddi – hüdudu olmaz. Ölkəsini azadlığa çıxarmaq fikri ilə hərəkətdə olan bu insanları heç kim saxlaya bilməz. Şəhid olmaq arzusu bunların qanında axırsa, kim bunları fikirlərindən döndərə bilər?

Hər bir millətin anım günü var. Azərbaycan xalqında 20 yanvar, 26 fevral, 31 mart və s... xalqımızın anım günüdür. Hindistan xalqının anım günü isə, 31 yanvardır. Həmin gün 1946 – cı ildə Mahatma Qandi və 32 nəfər tərəfdarı ilə xalqının azadlığı uğrunda dünyalarını dəyişdilər. Mahatma Qandidən soruşdular ki, İngilislərin bu qədər silahı olduğu təqdirdə, sən heç bir silahın olmadan, bu xalqı neçə illik müstəmləkədən necə azad etdin? Dedi: “Müsəlmanların İmam Hüseyn (ə) adlı liderlərinə baxdım. Gördüm ki, o insan dinini öz və yaxınlarının canından keçməsi ilə qoruyub saxladı. Anladım ki, azadlığa aparan yol, şəhidlikdir” .

Şəhidlik nağılı

Bir tacir həmişə olduğu kimi yenə səfərə çıxır. Qəfəsdə saxladığı tutuquşudan soruşur: Geri qayıdarkən sən üçün nə gətirim? Tutuquşu deyir: Heç bir şey istəmirəm. İstəyim budur ki, orada mənim tutuquşu doslarımı görsən, salamımı çatdır. Tacir alverini bitirdikdən sonra,

tutuquşularla dolu olan bir məkandan keçərkən, onlara evində qəfəsdə saxladığı tutuquşunun salamını çatdırır. Bunu deyən vaxt, bütün tutuquşular hamısı ölür. Öz – özünə düşünür. Axı mən nə etdim ki, bunlar öldülər... Kor – peşiman geri qayıdır. Vəziyyəti qəfəsdəki tutuquşuna danışır. Elə bunu eşidən tutuquşu, o da ölür. Tacir, ölü quşu qəfəsdən çıxarıb atır. Çox keçməmiş tutuquşunu ağacın budağı üzərində görüb, deyir: Sən axı ölmüşdün... Sən indi azadsan. Səni tutmaq mənə çətinidir. Amma oradakı quşların və öz vəziyyətini mənə başa sal. Tutuquşu deyir, oradakı qardaşlarım ölməyiblər. Sadəcə mənə azadlığın yolunu başa saldılar. Məndə anladım ki, azadlıq ölümdən keçir. Ölməsən, azad ola bilməzsən.

Şəhidin əbədiliyi

Alim öz elmi ilə cəmiyyətə xidmət edir. Əslində o, öz fərdiliyindən xaric olub, cəmiyyətə bitişib, cəmiyyətin bir üzvü olur. Fərdi şəxsiyyəti elm məcrasından cəmiyyətin şəxsiyyəti ilə bir olur. Necə ki damla, dətə ilə qovuşub, onunla bir olur. Alim öz şəxsiyyətindən bir hissə yəni fikr və düşüncəsini bu birləşmə ilə əbədiləşdir. İxtiraçı şəxsə, kəşf etmək baxımından cəmiyyətə bitişir. O, özünü və sənətini öz cəmiyyətində əbədiləşdirir. Müəllim və şair də həmçinin. Biri də şəhiddir. Öz qanının yolu ilə özünü cəmiyyətdə əbədiləşdirir. Yəni əbədi və unudulmaz qan cəmiyyətdə əmələ gəlir. Öz qanı ilə cəmiyyətdə qiymətli şəxs və əbədi simvola çevrilir. Şəhidin qanı həmişə olaraq cəmiyyətin damarında yaşayır. Heç bir sahə mütəxəssisi şəhid qədər cəmiyyətdə əbədiləşmir. Hər bir əməldən üstün digər əməl var. Amma şəhidin əməlindən üstün bir əməl yoxdur.

Şəhidin şəfaəti

Şəfaət yəni günahın məhvi. Müqəddəs Qurani – Kərimdə qiyamət aləmində günahlarının bağışlanmasına layiq olanları, Allahın icazəsi ilə Peyğəmbərlər, İmamlar və şəhidlər tərəfindən bağışlana bilər. Bu insanlar Allah yanında pillə və hörmət sahibləri olduqları üçün, onların sayəsində şəfaət mümkündür. (Əlbəqərə surəsi ayə 255, Əlmuddəssir surəsi ayə 46 – 47, Əssəbə surəsi ayə 23, Gəfir surəsi ayə 18, Taha surəsi ayə 109, Sunəni ma cə kitabı cild 2 səhfə 1441 və s...)

(Qeyd: Bu iş hamı tərəfindən görülməz, hamıya şamil olmaz və Allahın izni olmalıdır) Bu şəfaət, hidayət verici şəfaətdir. İmam Əli (ə) buyurub: “Allah şəhidləri çox böyük ehtiramla qiyamətə gətirər. Hətta Peyğəmbərlər belə onlara hörmət qail olarlar ”.

Şəhidə ağlamaq

İnsanın daxilində maddi ehtiyaclar adlı deyilən bir anlam var. Misal üçün yatmaq, yemək, içmək, gülmək, ağlamaq və s... . İnsan bunları etməlidir. Bunları etməmək qaçılmazdır. İnsan yaxınını itirəndə, istər – istəməz gözündən yaş axır. Faciəli halda, millətinin yolunda canını verən şəhidə necə ağlamayasan? Hətta Peyğəmbərimiz belə oğlu İbrahim öləndə ağlamışdı. Şəhidə ağlamaq, onun vida mərasimində iştirak etmək, onun bu addımına razı olmağı və şücaətinə müsbət yanaşmağı bildirir. Şəhidə ağlamaq, İslamdan bizə yetişib. İslam bizə şəhidə ağlamağı vəzissət edib. Məsihilər İsa peyğəmbəri ölü bilərək, həmin gün gülüb, sevinərlər. Şəhidin bu yolu seçməsi, insanlarda vətənpərvərlik hissini oyadır. Millət, bununla fəxr edir qürur duyur və digər millətin yanında başı dik və alniəciq olur. Milləti dünyada tanıdan o şəhiddir. İnsan şəhidə öldüyü üçün deyil, faciəli halda və haqqsızlıqla öldürüldüyünə görə ağlayar.

Mani adında Peyğəmbərlik iddiasında olan şəxs deyərki ki, intihar düz seçimdir. Ölüyə şadlanmaq gərəkdir. Çünki ölüm yox olmaq deməkdir. Düz fikir deyil. Çünki insan ölmür. İnsan dünyasını dəyişir. Əgər ölüm son olsa və o biri dünya olmasa, torpaq işğal edən, əsir götürən, körpəyə, qocaya, qadına rəhm etməyən, onlara şikəncə verən, Qarabağı mənimsəyən şəxslərdən necə və harada intiqam alınmalıdır? Həm bu dünyada və həm o dünyada. İnsan şəhidə ağlamaqla, ona qarşı olan məhəbbətini daha artırır. Onu unutmur. Onu qətlə yetirənlərə qarşı qəlbində qəzəb yaranır. Bu, eşqlə ağlamaqdır. Amma gülmək, əksinə insanın unutmaz olmasına səbəb olar.

Şəhid və biz

Şəhidin cəmiyyətlə iki əlaqəsi vardır. Biri, əgər sağ qalsaydı ondan cəmiyyət bəhrələnərdilər. Amma bu fürsət əldən çıxıb. Biri də, haqsızlığa təməl qoyanlardır ki, onların əleyhinə vuruşub və onların əli

ilə şəhid olub. Şəhidin özü olmasada, onun cəmiyyətdə qoyduqu izlər var. O izlərdən biri də ona baxıb vətənpərvərlik dərslərini alan, yeni şəhidlərin meydana çıxmasıdır. Cəmiyyətin boynunda bir neçə vəzifə vardır. Biri budur ki, yenidən bu haqsızlığın, işğalın yaranmasına şərait yaratmasınlar. İkincisi budur ki, şəhidlər haqqında, onların keçdikləri şanlı yol haqqında cəmiyyətə məlumat verilsin. İnsanlar şəhidlərin adlarını uca tutmalıdırlar.

Şəhidin türbəti

Həzrəti Muhəmməd (s) qızı Fatimeyə Zəhra (ə) – a təsbeh zikr etməyi öyrətmişdi. (Allahu Əkbər 34, Əlhəmdulillah 33, Subhənəllah 33 dəfə) O da, İslamın ikinci müharibəsi olan Ühüd müharibəsində şəhid olmuş Peyğəmbərin əmizi Həməzinin qəbri üstə gedib, o şəhidin qəbrinin torpağından özü üçün təsbeh düzəltdi. Bu nə deməkdir? Yəni şəhidin qəbri, torpağı ehtiramlıdır. İnsan şəhid qəbri üstə olanda, dua zikr etmək üçün təsbehə ehtiyacı olur. Fərqi yoxdur təsbehin dənəsi taxtadan, daşdan ya torpaqdan olsun. Amma biz bunu şəhidin torpağından götürürük. Bu da bir növ şəhadət və şəhidlik məktəbinə hörmətdir. Onların qəbri bizim üçün tarixi yaddaşımızdır. Tarixini unudan millət, artıq millət deyil. Ziyarət məkanımız, ibrət dərslərini alan yerimiz, ruhumuzun təskinlik tapdığı və rahatlandığı bir yerdir. Həmçinin düşmənlə ölkəmizin insanlarını sübut etməyimiz üçün, möhkəm və tutarlı bir dəlildir.

Şəhid və Kərbəla

Kərbəla hadisəsindən sonra çox insanlar İmam Hüseynin (ə) müqəddəs qəbrindən torpaq götürüb, təsbeh yaxud möhür düzəltdilər. İslam alimləri deyirlər ki, torpaq götürmək istədikdə, şəhid qəbrinin torpağından götür. Çünki ondan şəhidin iyi gəlir. Mükafatında yüz bərabər artır. Kərbəla torpağına səcdə etmək, yeddi qat göyü yarmaq deməkdir. Kərbəlanı müqəddəs məkana çevirən, Kərbəla şəhərinin özü deyil. Baxmayaraq ki tarixə əsasən orada iki yüz peyğəmbər və nəvələri şəhid olub. Oranı müqəddəs məkana çevirən miladi 682 – ci ildə canlarından keçmiş 72 nəfər şəhidlərdir. Şəhidlər özləridə haradansa qaynaqlanıblar. Onların qəlbində millətinin və dininin qorunması ruhiyyəsinə yaradan, tarixdə faciəsi ilə seçilən və zülmələri ilə məşhur

olan, Kərbəla hadisəsidir. Şəhidlərimiz bu şəhidlərin həyat tərzlərindən, şücaətlərindən dərs alaraq onlarda canlarını tapşıırıblar. Sanki biri – biri ilə yarışmışlar. Kərbəla, sanki indiki şəhidlərimizin təqlid etdiyi bir məkandır. Kərbəla, qəlbində vətən və din sevgisi olanların, qeyrət simvoludur. Şəhidlər, bu yola olan sevgini sanki analarından süd yeməklə alıblar. Ruhsuz bədəni təsəvvür etmək çətinidir. Şəhidlərin ruhu, onların şəhid olma arzularıdır. Onlarıda şəhid olmadan təsəvvür etmək, mümkün deyil.

Şəhidin gecəsi

Müəllimlər, həkimlər, qadınlar və s... günü qeyd olunur. Həmçinin bayram. İnsan bayramdan bir gün öncə bayram axşamı keçirir. Yəni bayrama hazırlıq və bayram adət - ənənələrini qoruyub saxlamaq. Bu da bir növ bayrama olan hörmətdir. Sanki bu addım qanun halını alıb. Dünyada qanun halını almış məsələlərdən biridə, şəhidlər gecəsidir. Yəni il dönümünə, anım mərasiminə hazırlıq. Buda o şəhidə xalq tərəfindən qoyulan hörmət və əzəmətini saxlamaq üçün atılan bir addımdır. Baxmayaraq ki, bu hələdə şəhid haqqını ödəmək sayılmır. Şəhidin haqqı o vaxt ödənilir ki, onun qanı yerdə qoyulmasın. Yəni yolunu davam etdirmək, yarımçıq qalan işini sona çatdırmaq və s... . O gecə onlar öz rəşadətlərini göstərdilər. Şəhidlər bütün qoşun içərisində nur kimi parıldayırdılar. Onları o parıltıya görə seçmək, çox asan idi. O gecə hər biri təkliyə çəkilib, Allahla danışmış bir – bir döyüşə atılırdılar. Görəsən şəhid son gecəsində nə deyir nə istəyir? Təbii ki ora qədər gələn bir insan, ondan sonra oradan saq - salamat çıxması barədə Allahdan bir şey istəməz. Allahla dərhləşəndə o qədər özlərini zəif göstərərlər, sanki bunlardan zəifi yoxdur. Amma döyüşdə tam fərqli olurlar. Sanki bir az öncə zəif görünən onlar deyildirlər. Onlar bu gücü Allahdan necə aldılar? Bura qədər gəlib çıxmaq hamıya nəsib olmadığı bir halda, bunlar bunu necə bacardılar? Qaçmadılar, əsir düşdülər amma sirr vermədən can tapşırdılar. Axı niyə qorxmədılar? Bu insanlar tankın qarşısına qorxmədən nə cür çıxırlar? Hamısına bir cavab var. Düzgün əqidələri, təmiz niyyətləri və yalnız Allahdan qorxuları ilə. Çünki Allahdan qorxməyan, hər şeydən qorxar. Allahdan qorxan, heç nədən qorxməz.

Şəhid və Allah

O gecənin şəhid pıçıltısı: "Allah, bütün gözəllik və böyüklük sənə aiddir. Allah, sən dostlarına qarşı mehriban, düşməyə qarşı isə qəzəblisən. Allah, dostlarının duasını qəbul edənsən. Allah, əgər dostluquna layiqəmsə, mənə şəhidiyi nəşib elə. Allah, bura qədər gəlib çıxdım sənə şükr olsun. Allah, mənə bu gözəl anı fürsət veridiyin üçün, sənə şükr olsun. Allah, hamıdan qabaq şəhid olmağı mənə nəşib elə. Allah, əgər haqq olaraq qələbə çalsaq, bu sevinci cənnətdə qeyd etməyimi mənə qismət elə. Allah, əgər məğlub olsaq, şəhidliyim üçün sevinərəm. Çünki biz məğlub olsaqda, əslində qalibik. Allah, mənim ölməyimlə ölkəm düşmən təhlükəsindən amanda qalacaqsansa, buna şükr edirəm. Allah, bu xeyirli işdə hamımıza kömək ol".

Şəhid və son an

Şəhidlərin biri – biri ilə son danışmaları da diqqətdən yayınmır. Deyərlər: Bu düşmən yalnız mənim torpağımı deyil, məni də istəyir. Mənim olmağım onlara mane olur. Məndən təslim olmağı istəyirlər ki, məndə təslim olmaram. Məni tikə - tikə etsəldə, yenə fikrimdən dönməyəcəm. Onlar əgər məni təslim etsələr, ölkəmizi böyük fəlakət gözləyir. Onların dözə bilmədiyi bir şey var. Bizimlə vuruşmasalar, hücum keçməyimizdən qorxurlar. Bizi öldürsələr bir şey qazanacaqlar. Onların qazandığı yalnız dünyada hər hansı bir mal olacaq. Amma biz ölsək belə, iki şey qazanacağıq. Biri dünya, biri də o biri dünya. Dünyada hamı bizi rəhmətlə yad edəcək, o biri aləmdə də cənnətdə o biri şəhid qardaşlarımızla bir olacağıq. Biz, ölkəmizin müdafiəsi yolunda vuruşduğumuz üçün, yolumuz haqqdır. Yolumuz haqq olduğu üçün, bu yolda məğlubiyyət yoxdur. Cisim baxımından ölə bilərik, amma əslində ölü deyilik. Çünki şəhidlər ölməzlər. Bizim qurmaq istədiyimiz dövlət bizim ölümümüzə qurulursa, deməli biz qalib gəlmişik. Dünya bizə təəccüb edəcək. Deyəcəklər, axı necə olur bunlar öldürülər, amma yaşatmaq istədikləri dövlət yaşandı və qorundu... . Cavabımız bütün dünyaya budur ki, bizim yolumuz ölü yolu deyil. Bu yola şəhidlik deyirlər. Bu yoldada yalnız qələbə var. Həzrəti Muhəmməd (s) buyurmuşdur: " Vətəni sevmək, imandandır ". Vətəni sevməyən, onun müdafiəsinə qalxmayan necə iman sahibi ola bilər? İmanı olmayanın Allah yanında heç bir dəyəri olmaz.

İslamın fiqhi məzhəblərində şəhidin hökmü

Şəhidin quslu

Hər iki məzhəbin fiqh alimləri qeyd etmişlər ki, döyüş meydanında şəhid olmuş şəxsə qusul verilməz. İstər imamın zamanında onun əmri ilə olsun, istər islam ölkəsinin və istərsədə islam dininin müdafiəsi üçün olsun.

Cəvahirul kəlam. Cild 4, səhifə 86. (Şiə mənbəəsi)

Əlumm. Cild 1, səhifə 267. (Şafei mənbəəsi)

Peyğəmbər (s), ühüd döyüşünün şəhidlərinə və əmisi Hənzəyə qusl vermədi. Əyinlərindəki paltarlarla dəfn etdi. Amma meyyit namazı qıldı.

Peyğəmbər (s), Ühüd döyüşündə şəhid olmuş Hənzələyə qusl vermədi.

Buyurdu ki, "ona mələklərin qusl verdiyini görürəm". O gündən

Hənzələnin ləqəbi "ğəsilul mələikə" (mələklərin qusl verdiyi) oldu.

İmam Əli (ə), siffeyn döyüşünün şəhid olan Əmmar ibn Yasir və Utbəyə qusl vermədi. Kəfənə bükmədi. Əyinlərindəki paltarla dəfn etdi. Amma namaz qıldı.

Kifayətul əxyar. Cild 1, səhifə 101.

Bədayətul muctəhid. Cild 1, səhifə 227.

Sünni məzhəbinin yalnız iki fiqh alimi Səid ibn Musəyyib və Həsən

Bəsri bildirmişlər ki, üç dəlilə əsasən şəhidə qusl vermək vacibdir:

1)İnsanın bədənindən ruh çıxan vaxtı, ona cənabət quslu vacib olur.

2)Ühüd şəhidlərinə qusl verilməməsinin səbəbi, quslun mümkünsüzlüyü yaxud suyun olmaması idi. Yoxsa qusl veriləcəkdi.

3)İbn Munzirin sualına cavab verən Əbu Ömər demişdir ki, Ömər ibn Xəttab şəhid olduğu halda ona qusl verildi və kəfənə büküldü.

Dəlilləri araşdıraraq:

1)Hər iki məzhəb alimlərinin məşhur nəzəri "şəhidə qusl verilməz" fətvasıdır. Məşhurun qarşısında iki alimin nəzəri qəbul olunmazdır.

2)Təbii ölüm səbəbi ilə dünyasını dəyişən şəxslə, şəhid arasında fərq var. Bu, şəhidə Allah tərəfindən verilən xüsusi dəyərdir.

3)Ümumi rəy (qusl yoxdur) xüsusi rəyi (qusl var) təsdiq etmirsə, xüsusi rəyi ümumi rəy kimi qəbul etmək olmaz.

Həmçinin xüsusi rəyi ümumi rəydən üstün tutmaq üçün, heç bir dəlil yoxdur.

4)Ömər ibn Xəttab döyüş meydanında ölməsini təsdiq edən heç bir etibarlı mənbəə ya dəlil yoxdur.

5)Ühüddə suyun olmamasını bildirən dəlil yoxdur. Su olmasaydı yaxud qusl mümkünsüz olsaydı, təyəmmümlə quslu əvəz etmək olardı. Bir haldakı hər yer torpaq idi amma təyəmmüm belə edilmədilər. Nəticə: Şəhidə qusl verilməz.

Şəhidə qusl verməmək vacibdir, ya müstəhəb?

Cavab:

1)İslamın hər iki məzhəb alimlərinin məşhur nəzəri: vacibdir ki, şəhidə qusl verilməsin. Qusl vermək düzgün deyil. Çünki hədislərimizdə "şəhidə qusl verməyin" deyə qadağa vardır. Bu qadağanın günah, ya məkruh olmasını dəqiq bilmək üçün bu hədisin əksini tapmalıyıq. Əksi isə yoxdur. Deməli qusl vermək olmaz. (Usul elminin qanunlarının tətbiqi ilə)

2)Şəhidin bədəninə toxunmaqla, insanın boynuna məssi meyyit quslu (meyyitə toxunmaq quslu) gəlməz. Çünki o, qusl verilmiş ünvanındadır. Təhrirul vəsilə. Cild 1, səhifə 63.

Malını, canını, namusunu qoruyanda ölən şəxsə, elm tələb edərkən ölən tələbəyə, ailəsinin təminatı yolunda ölən insana və ya övladını dünyaya gətirən vaxt vəfat edən anaya qusl verilməlidirmi?

Cavab:

Şiə alimlərinin ümumi rəyi budur ki, bu şəxslər şəhid hökmündə deyillər. Gərək bunlara qusl verilsin. Amma şəhidlik bir neçə növ olduğu üçün şəhidlik savabını qazanırlar.

Amma sünni fiqhində fərqli fikirlər vardır:

1)Əvzai məzhəbinin banisi Əbdurrəhman Əvzai və Hənbəli məzhəbinin banisi Əhməd ibn Hənbəl bildirmişlər ki, bu şəxslər də şəhid hökmünə daxildir. Yəni qusl verilməz.

Bidayətul muctəhid. Cild 1, səhifə 227.

2)Maliki məzhəbinin banisi Malik ibn Ənəs Əsbəhi, şafei məzhəbinin banisi Muhəmməd ibn İdris Şafei və hənəfi məzhəbinin banisi Əbu Hənifə (əsl adı Noman ibn Sabit; 2 il imam Sadiqdən ə. dərslər alıb) bildirmişlər ki, şəhid hökmündə deyil. Yəni qusl verilməlidir. (Həmin mənbə)

Şəhidin kafəni

Bu barədə də müxtəlif fikirlər vardır:

1)Şiə və hənəfilərin fikrinə əsasən, şəhid döyüş meydanında vəfat edərsə, ona qusl yoxdur. Kəfənsiz dəfn olunması vacibdir, nəinki müstəhəbb. Amma yaralı olsa döyüş meydanından kənarda (məs: xəstəxanada) vəfat edərsə, kəfənlənməlidir.

2)Maliki, şafei və hənbəliyə bildirmişlər ki, şəhidin sahibinin ixtiyarından aslıdır. Kəfənlə ya döyüş paltarında dəfn etməkdə ixtiyar sahibidirlər. Amma müstəhəbbdir ki, əynindəki paltarla dəfn etsinlər. İmam Şafei. Cild 1, səhifə 267.

Qeyd:

Şəhidin əynində hər hansı bir geyim olsa və döyüş meydanında ölsə, kəfənsiz və qusulsuz dəfn olunur.

Amma şəhid çılpacaq olsa, onu kəfənə bükmək vacibdir. -Şəhidin ayaqqabısı, papağı, kəməri, əmmaməsi və digər əşyalarını onunla birgə dəfn etmək olmaz. Amma bu əşyalar qan içində olsa, şəhidlə birgə dəfn etmək olar.

Vəsailuş şiə. c-2, səh-701.

Şəhidin əynindəki geyim başqasının malı olsa və malın sahibi razı olmasa, gərək əynindən çıxarsınlar.

Şəhidin namazı

Məzhəblər arasında fikir ayrılığı vardır:

1)Şiələr və hənəfilər: Vacibdir.

2)Sünni məzhəbləri6 Malikilər, şafeilər, hənbəliyə: Vacib deyil.

İrad: Peyğəmbər (s) ühd şəhidlərinə, İmam Əli (ə) isə Əmmar ibn Yasirə və Haşim ibn Utbəyə namaz qılmamağı tapşırırdı.

Bidayətul muctehid. Cild 1, səhifə 227.

Vəsailuş şiə. Cild 2, səhifə 699.

Cavab:

1)Şeyx Tusi deyir: "Namaz qılmayın" cümləsi, hədisi söyləyənin öz sözüdür. Yəni hədisə öz fikrini əlavə edib. Nəinki peyğəmbər və imamın sözüdür.

2)Yaxud peyğəmbər özü qılmasın. Ola bilsin peyğəmbərdən öncə artıq qılan olub.

3)Yaxud sırf müəyyən şəxs və ya şəxslərin şəhidə namaz qılmasını bildirib. Yəni hamı yox, sırf bu şəxs ya şəxslər qılsın.

4)Yaxud peyğəmbərdən öncə kimlərsə qılıb deyə, yenidən qılmaqlıq vacib deyil.

Məsələni araşdıraq:

Namaz məsələsi həddi buluğ olana ya olmayana (9 yas qadında, 15 yas kişidə), kişiyə ya qadına, qul ya azad insana aiddir. Yalnız Əbu Hənifə həddi buluğ olmayana namazın, quslun və kəfənin vacib olmasını bildirmişdir. Amma bu məşhur və qəbul olunan nəzər deyil. Çünki, şəhid ümumi sözdür. Hər bir yaşda olan şəxsə aiddir. Bədr və ühüddə yaşı az olan olub. Peyğəmbərdə onların qusl, kəfən olunmamasını və onlara namaz qılınmamasını bildirmişdir.

Nəticə

Yetərin qədər mükafata, böyük insani pilləyə malik olan şəhid, nəinki şəfaət edər hətta bədəni çürümür desək, yanılmırıq. Allahın şəhidə verdiyi bir mükafatda budur. İslam rəvayətlərinə əsasən, bir neçə şəxs vardır ki, öldükdən sonra bədənləri çürüməz. Misal üçün İslamda çox böyük alimlərdən sayılan Şeyx Səduqun indidə əsərləri oxunur. O dünyasını dəyişir. Şah Qacarın vaxtında İranın Rey deyilən məntəqəsini sel nəticəsində su basır. Nəticədə bütün qəbirstanlıq su altında qalır. Şah qəbirləri təmir etmək əmrini verir. Şeyxin qəbrini təmir etmək istəyən ustalar, təəccüblərini gizlədə bilmirlər. Bədən çürüməyib heç, kəfən də heç saralmayıb. Sanki indi qəbrə qoymusan. Halbuki Şeyxin ölümündən səkkiz əsr keçmişdi.

Başqa tarix: Kərbəla hadisəsində on min qoşunu ilə İmam Hüseyn (ə) – ın qarşısını kəsən Riyahi qəbiləsindən olan Ziyadın oğlu Hür. Bu şəxs döyüşdən öncə etdiyi əməllərə görə peşiman olur və İmamın razılığı ilə İslam qoşununa keçir. Hətta bəzi mənbələrə əsasən İmam nəslindən olmayanlar cərgəsində birinci şəhid olan, Hürdür. İmam başı üstə gəlib, onun alnına bir yaylıq bağlayır. Hür şəhid olur. Bu hadisə Miladi 682 – ci ildə baş verir. Əsrlər sonra Şah İsmail Hürün alnında olan yaylığı hədiyyə və təbərrük ünvanında götürmək və yaxud şəhidlərin bədənə çürümür fikrini dəqiqləşdirməkdən ötrü, qəbri açdırır. Sanki Hür indi dəfn olunub. Hərbi libası əynində. Şah, yaylığı açır, qan axmağa başlayır. Nə qədər edirsə, qan dayanmır. Sonda məcbur olub, İmam bağlayan yaylığı bağlayır. Qan dayanır. Bu addım səhv olmasını anlayan Şah, Xətai yəni səhv edən ləqəbini özünə götürür. (İslamda bir neçə yer istisna olmaqla, qəbri açmaq düzgün deyil). Səkkiz əsr keçməsinə baxmayaraq, Hürün bədəni çürüməmişdi. Buna səbəb, şəhidlik

məqamıdır. Hədis: Qırx cümə, zöhr namazına qədər cümə quslu alan şəxsın bədəni çürüməz, təbii ki, əməllər düz olmaq şərti ilə.

Qaynaqlar

1-Qurani-Kərim.

2- Nəhcülbəlağə

3-Səhifeyi-Səccadiyyə

4- Məclisi, Məhəmməd Baqir, Biharul-ənvaril-camiəti lidurəri əxbaril-əimmətil-əthar.

5- Nuri, Hüseyn, Müstədrakül-Vasail.

6- ibni Yəqub, Kuleyni, Məhəmməd, Üsuli-Kafi.

7- Hurr Amili, Əbu Cəfər, Məhəmməd, Vəsaiuş-Şiə.

8- İbni Əbi Əhməd, Seyyid Rəzi, Məhəmməd, Nəhcül-Bəlağə.

9- Ayətullah əl-üzma Nasir Məkarim Şirazi, “Təfsiri nümunə” (2018)